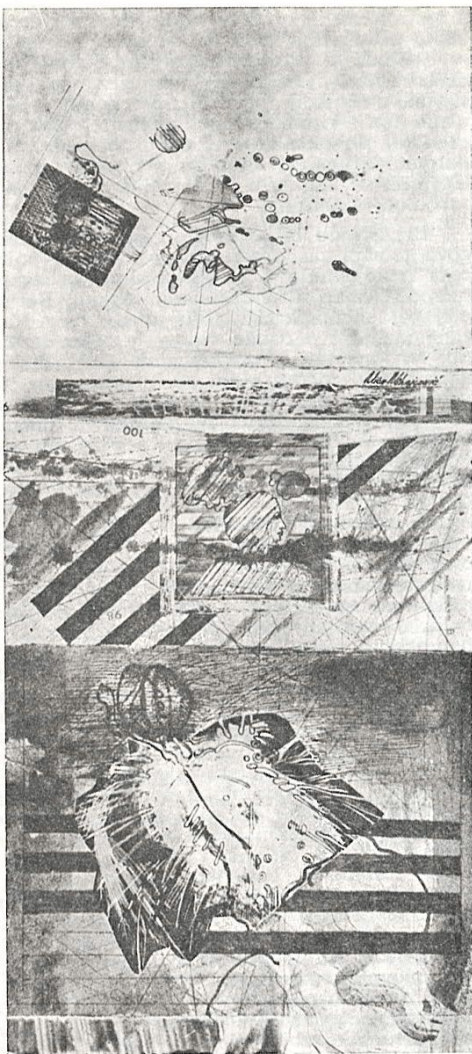

miodrag pavlović i borislav mihajlović

miroslav
egerić

— Borislav Mihajlović o zbirci 87 pesama — (1952)

1.

Kad se pojavio u srpskoj književnosti zbirka 87 pesama (1952) i *Stub sećanja* (1953), Miodrag Pavlović je, ne hajući za naslage tradicionalnih predstava o poeziji, brutalnom otvorenosti raskrili svoj prizor borbe čoveka i sveta. I taj prizor je, razumljivo, izazvao nesporazume, kako obično biva u vremena kad se vladavina jedne vrste načela, »magle zgrusnute u načela«, kako bi rekao Ivo Andrić, smenjuje drugom vrstom načela ili nove »magle koja zgušnjavaju u načela«. U Pavlovićevoj prizonu te borbe nije bilo ni samilosti, ni praštanja, ni evazivnih putovanja u pejzaž, u okrilje drugih ljudi i krajeva. Nemilosnom oštrinom, lucidnošću koja prezire pozlate i razboljena vajkanja »setnih i nežnih štimunga«, ovaj pesnik je stavio do znanja: čovek je sâm, uplašen, očajan i strašan »u dnu horizonta«; on ne zvuči gordo i ne može tako zvučati — jer je prepreka drugim gordostima i zvučima i jer se suviše tamnog iskustva složilo u njegova potkrovlja! »On (čovek) je izvor nesporazuma koji život čine besmislenim: on je onaj mrav (kako sa izvrsnom preciznošću opaža jedan tumač Pavlovićeve poezije) u vidu čoveka koji na dnu stepenica jednog podruma, koji je daleko i koji tone sve dublje, diže ruku; ali čiji krik ne dopire« (Svetlana Velmar-Janković: *Savremenici*, 193).

»Emocionalni udar« koji je u javnosti izazvala zbirka 87 pesama nije odveć teško objasniti; bol koji izaziva razaranje duhovnih predstava i okrilja koje one pružaju katkad se graniči sa fizičkim bolom: Miodrag Pavlović je radikalno doveo u pitanje svojom knjižigom pesama izvesne duhovne predstave o poeziji i okrilja koja su one stvorile. Dalek antropomorfizmu, štimunzima »setnim i nežnim«, opisima opisane prirode, stihovanim fabulama, opevanju opevanih mitova iz slavni prošlosti i sadašnjosti, on je svoju poeziju naselio »nepoetičnim« motivima i atmosferama, viđenjima koja ne zadiru od »istine«, od iskustva nesublimiranog i na svoj način potresnog: zburadi nokti koji dave mrtvace, ljudske ruke koje kao noževi sviraju na klaviru, ravnodušno smenjivanje ljudskih talasa u reci postojanja, mračna olakšanja od tuđih smrti / »Osetite / svet je postao lakši / za jedan ljudski mozak«, / svet haotičan, mračan, prezriv u ravnodušnosti, ravnodušan u preziru, neosetljiv za patnju i krik koji dolaze »sa dna podruma«! I ono što je izazvalo otpore u publici, nije to što je naslikan jedan vid i izraz sveta, koji (ta-

kav kakav je) može delovati svojevrsnom patetikom, no stav koji se u duhu »pevanja« dao nazreti: *pesništvo nije tu da moli ili proklinje, da bude »humano«; ono treba da vidi i saopšti, da zna do poslednjih opasnosti znanja šta čovek jeste i šta bi mogao biti kad zna (ili ne zna) šta jeste.*

Korejski rat tek je bio završen, tamni pokreti iza gvozdenih zavesa razapetih svetom nazirali su se u pozadini; u ime sveopšte nade, u ime kraljevine dobra, šireni su na mnogim stranama tamni vilajeti zla; snovi za koje su umirali mučenici po tamnicama pretvarani su u sablasna pitanja islednika po područjima, u mučna i u besmislena stradanja »ulovljenih i lovaca«, žrtava i mučitelja; smrt nije više imala ukus umiranja za ideal, za veliku viziju opšteg dobra radi kojeg valja podneti prolazno mučenje; ona je dobila karakter »buke i besa«, tupog i besmišlenog prostiranja, ništavila »kao takvog«; čovek je, u većoj meri no ikada, postao deo nemilosnih celina, čestica u slepoj igri sila. Vedrine i radosti »humane« lirike, molitve nežnosti i dobrote, doživljanja velikog bratstva, nisu u horizontu Pavlovićeve poezije; iskustva smrti bez oreola, veliko očajanje, velike oči straha koje se šire; suva čovekova lobanja, bez simbolističkih asocijacija — to su neke od tema kojima je Pavlovićevo poezija izazvala »emocionalni udar« u javnosti.

Tako je Pavlović, lišavajući vlastito pevanje hotimične dramatičke, retorskih apela, dajući reč unutrašnjoj budnosti, podigao zavesu nad svetom prividne harmonije, prividnog mira i reda, pokazujući da otvoreno, lucidno gledanje ima prednosti nad konvencijom i da, u poslednjem računu, umetnost, poezija i živi od te plodne jeresi. Na mestu očekivanih celina, pojavili su se razmrskani fragmenti; tamo gde je očekivana humana, lirska slika o čoveku koji ipak živi i odlazi iz života sa smislom, pomolila je lice jedna stvarnost suvih, surovih predela, ispunjenih egzistencijalnom teskobom, strepnjom, pogledima koji niti pokazuju smisao niti osećaju potrebu za njim. Jedan intelektualac čiji je duh zahvatila, prožela kritička svest, ona koja, po definiciji, ide do kraja, objavio je svojevrsni, tihi rat jednom ukusu, posvećenim modelima kojima je taj ukus hranjen; na svoj način, Pavlovićevo poezija je, logikom lucidnosti koju je objavljivala, dovela u pitanje poeziju zanosa i patosa, kao i pevanje lirske »žalobitno« o privatnim jadima i nesanicama. Na refleksivnom stepenu, za trezne i osetljive, mogao se razaznati stav: ljudi »naročitog kova«, karljajloviski Veliki Početnici, intelektualni su opijum; proročke figure pesnika, iz romantičnih predstava o pesnicima, pripadaju arsenalu zabluda; pesnik nije veliki putovođa u sudbini naroda, no biće, kao sva ostala, koja slušaju »nad krevetom oluju« i iz čijih snova mili strah, gamižu traume detinjstkih neostvarenih žudnji; čovek nije veliki sejač iz vizija Viktora Igoa ili Maksima Gorkog, nego biće koje drhti pred velikim neizvesnostima egzistencije:

*Strah je čovečuljak
koji čuči pritisnut lobanjom
neki put viri kroz naše uši
a neki put je gluv i slep
gao glista*

Pesnikovo je da proze, pronikne i izrazi taj svet koji čini čovekovu obzorje i da pokaže treperenja »subjektivnog pakla u čoveku i objektivnog pakla oko njega«; jedna, može se reći, apriorna, mistična predstava o progresu čoveka, i progresu za čoveka, koji se dostiže hodom istonije, dovedena je takvim pevanjem u pitanje. Ne, kao da kaže podtekstom ova poezija, nismo dosegli najvišu tačku u razviku čoveka, ne znamo mnogo o njemu; svim naukama i umetnostima uprkos, čovek je ostao nerešena jednačina; ni životinja ni bog, on je tužno, samo biće u svemiru, leluja se između raznih mogućnosti, traži, nalazi i gubi, uklanjajući i sejući nesreće pred sobom. Jedini način da ne propadne, jeste da ide napred ne zaustavljajući se, ali od stepena prodornosti čovekovog pogleda zavisi to kretanje; od važnost u gledanju, prema tome i uviđanje ništavnosti vlastitih moći, predstavljaju preduslov da stigne kamo se uputio. Rezultati pre istraživanja, »traženje u okviru pronađenog«, neće pomoći čoveku; valja tačno istražiti puteve, videti kako se na njima taj majušni mrav-čovek nosi sa spoljašnjim svetom, i kako podnosi svoju glad za večnošću.

Ono što je posebno zašmetalo sluhu naviknutom na simetrične oblike bola i tragike nad svetom, bila je jedna vrsta verbalne drastike u Pavlovićevoj poeziji; u svojevrsnoj mešavini bezličnih slika i metafizičkih refleksija, ta poezija je donosila neobične gradske atmosfere, naravno ne opisom ljudi i pejzaža, no bitno gradskom strukturom misli i slika koje je obelodanjuju: svet izvesnih krivih ulica koje »puze« uz brdo, zatvorena obzorja neba i zemlje u tesnim prostorima, drastični trgovci krevi u klosterskim šoljama, ruke koje »kao dva noža« sviraju na klaviru, umiranja / »u sivom parku / pod zatvorenim nebom«, nepoznate senke u noćima pred vratima, vekovi koji »razgovaraju telefonom«, siluete prolaznika, misli koje oni bude, i iznad svega prisutna, a nevidljiva, strujanja smrti / »u mraku / jedna pčela / probada oči / umirućem«, sve je to sugerisalo sliku jednog pesnika koji odlazi ne želi da gane i uzbudi poznatim slikama, no nastoji, strogo i jednostavno, da izrazi poziciju čoveka okruženog predmetima, čoveka ako se sme reći, lišenog »dodataka humanosti«. Može se pojmiti onda kako je, u kojoj meri, domaćoj svesti, odnegovanoj pretežno u romantičnim predstavama o poeziji i poslanju pesnika, zazvučala ta poezija kao poezija i koliko je prizor tog novog sukoba čoveka i sveta, breme nit sumornim, naturalistički datim, elementima protivnosti morao vredati sluh oblikovan načelima smisla, mere, razumljivosti

na prvi pogled i bez ikakvih zapreka! »Zlaćani noži« su povadeni; odjednom su i oni koji su bili za velike, prekretničke akcije u izmeni sveta i života počeli braniti ugroženi razum, smisao, za čoveka i o čoveku; duh jednog pevanja koje zaista bira i brani osećljivost umesto osećajnosti, koje zna da je i »banalnost (Babeljova formula) kontrarevolucija«, i za čiju logiku merenja fantazija dobija nove mogućnosti istraživanja sveta, taj duh je izazvao osjetne potrebe u senzibilitetu doba, polemike među probuđenim čitaocima, obračune među kritičarima, sućeljenim oko svojih za i protiv novosti koje su tim pesništvo osvajale svoja prava... Kad se danas, sa poukama iz nasleđa modernističkog konformizma, ili da ponovimo izraz, dosta srećan, Svete Lukića, socijalističkog estetizma, pogleda to doba, može se, sa izvesnom setom, reći da je ono, zahvaljujući svojim čelnim protagonistima, u mnogo čemu opomena i prekor nama današnjim, prekor koji bi se dao sažeti u epigraf: *nema slobode bez sloboda, nema istraživanja u okviru planskih proporcija*, makar one bile pod okriljem *soc-estetizma*; ne može biti istinskih naslednika Pavlovića i Pope, ako se, u bitnom, novim pevanjem ne dovedu u pitanja rezultati njihovog pevanja. Četice onih pesnika koji, danas, tapkaju na utapkanom, oponašajući Popu i Pavlovića, najčešće bez uspeha, zaboravljaju da se veliko ne osvaja malim da se, u izvesnom smislu, mora preterati da bi se do nečeg doimalo, to će reći da bi se odista, kao kvalitet, kao vrednost trajalo. Rizik istraživanja, pa i oponiranja, kao prvog stepena istraživanja, i ovde je nužan; to je takođe jedna lepa, lucidna pouka naših pedesetih godina u lirici.

2.

Ima doba kada izgleda, kada je na izvestan način očigledna vrednost kritike kao duhovne aktivnosti; takvim se ukazuje i period naših *pedesetih godina* u kritici, kojem su pečat dale aktivnosti nekolicine kritičara: Zorana Mišića, Borislava Mihajlovića, Elija Fincića, a nešto docnije i Petra Džadžića. Sve su snage bile u pokretu, sve darovitosti razbude, sve antene treperile retkom osećljivošću, svaka prema svojim afinitetima i stranama sveta; svi osećaju u to vreme da valja zbaciti maske konformizma, zaploviti prema novim obalama osećljivosti, misli, tvoračke radoznalosti; vitalna samosvest jedne revolucije izabrala je svoj nastavak puta 1948. godine, i nešto se bitno, može se reći odsudno, dogodilo u duhu ljudi, u njihovim vidnjima vlastitog postojanja i smisla toga postojanja. Jedno ne-živu, gluvo i tirapavo uverenje, građeno i kod nas odmah posle rata, da je literatura stvar »inženjera ljudskih duša« (pri čemu postoji glavni konstruktor-inženjer, a ostali samo kopiraju), koje se, pravdi za volju, nije ni moglo ukoreniti u jednoj sredini poslovično svojojglavoj, nesvikloj na poslušnost, ali koje je pretilo da je za ližvesno vreme »smirak«, to jest zaustavi, pod okriljem teonije odraza — to uverenje je, odmah posle 1948, bilo meta žestokih osporavanja, negiranja, bunta. Makoliko u tome bilo nedoslednosti, cik-cak kretanja, zavoja i zaokreta u strelovitim okolnostima istorije koja se odvijala pred očima ljudi, jedno je bilo neophodno, neobilazno: *Duh koji kaže — ne*. Ličnost kritičara koji prihvata nizak, radost tog rizika, da kaže *ne*: primitivizmu sredine, duhovnoj nepismenosti koja se zaklanja iza velikih načela, duhu lakirovke, koja bi da se ukaže kao novi prizor istorije. Kritika koja bi bila u funkciji ratnika, u dobrom značenju reči, duhovita, brzih refleksa, koja ume da oseti i zna da kaže šta je anahronično, nediferencirano, prepotopno, imala je svoj trenutak. S njom uz rame i ona koja, sledeći sentencu da »pás svakoj svojoj breme nosi«, ume da razluči zrno od pleve, vrednost od nevrednosti. U tom trenutku, koristeći darovito njegove šanse, javio se »kritičar brzih protivudara«, jedna od najlepših figura naše kritike — Borislav Mihajlović. Veliki negator, kako s pravom kaže o njemu Meša Selimović, kad je obavio svoj posao, kad je pomogao »da se očita opijelo anahroničnom u književnosti, povukao se«. Izgoreo je brzo, ali se svetlost, dok se videla, videla živo i jasno.

No, poštujući pravo kritičara na vlastito povlačenje, kao i pravo na aktivno prisustvo, važnije je reći u čemu su bile čari prisustva. Borislav Mihajlović je imao *sluh za vreme*, ako te reči mogu da označe onaj složen odnos čoveka i okolnosti u kojima oblikuje svoju duhovnu putanju. Umeo je da obujmi činioce vremena kojem pripada, da razazna šta u tom vremenu čini invenciju šta konvenciju, koje snage dara i obrazovanja, erudicije mogu da označe korak u buduću a koje rade za prošlo. I, što je za kritičara iz dana u dan od presudnog značaja, znao je da odabere, u haotičnom i nejasnom proticanju ljudi i dela, one i ona koji mogu izneti teret u budućnosti, odsečne opklade, jasnog i nedvosmislenog suda vrednosti. Miodrag Pavlović i Vasko Popa su lepa potvrda ovakvog tvrđenja. Pišući, na primer, o Pavlovićevoj knjizi *87 pesama*, Mihajlović je (1952. godine) napisao i ove redove: »Miodrag Pavlović je pojava u našoj novoj poeziji, pojava snažna, svoja, autentična. Ima izgrađen izraz i svoj ugao gledanja, koji je u veoma bliskom, opasnom susedstvu sa naklonošću ka patološkom... Ne poznaje i ne priznaje čar i snagu jasnoće. Lucidan je i inventivan. Pesnički mu je temperament suv i jednostran. Modern je u tom smislu što u našu poeziju unosi nove motive i nove forme izražavanja, do kojih se u svetu već došlo, ali nije prekoračio prag otkrivanja naših tajnih izvora. Koji put je konstruktivist, uvek je misaon i retko kad oseća. Studiozan je i ne voli površnost. Naročito je dobar kad je buntovan, naročito slab kad rezignira. Već do sada je napisao pesme i biće od njega pesnik. I ne samo to: tvrdim,

ne rečima proricanja no rečima pune sigurnosti, da će Miodrag Pavlović biti svoj, i ne plašim se izraza, veoma značajan pesnik naše književnosti«.

Na stranu to što se ne bismo mogli složiti sa svim sudovima o tadašnjem Pavloviću pesniku, izrečenim ovako, u sumarno de cidiranom obliku — jer niti su problemi osećanja i jasnosti tako jednostavni u poeziji, niti su naši »tajni izvori« tako sigurno pokriće za odsečnost tih sudova — jedno je neosporno, od prve vidljivo: Mihajlović je izabrao Pavlovićevo knjigu *87 pesama* da bi od nje napravio svojevrstan štut, da bi je istakao kao jedan od *momenata* u razvitku srpske moderne lirike. Jer — ne treba zaboraviti to vreme — sluh je nalagao kritičaru da prihvati, istakne li razglašila dela koja su mogla da *izdrže* teret oprečnih mišljenja, sukobljavanja i borbe. Kanoni su tih godina (1952. i 1953) zaista bili popustili, dogma došla pod udar sumnje, život literature i kulture postajao sve bogatiji, ali su još žilavo, uporno, vegetalno, trajali li *jednounci* (reč je izvršna, Čopićeva, kasnije stvorena) za koje su sve te »novotarije« bile samo znak slabosti jednog političkog sistema, koji je jednom znao šta hoće i kuda se kreće, pa prestao to znati, i prestao da želi takvo znanje! »Polifona renesansa« naše poratne književnosti, za koju je Mihajlović svim žarom i temperamentom bio, morala se braniti, ne deklaracijama, oponiranjem verbalne vrste duhu jednogumaca, nego *argumentima dela*, osvojenih novih puteva, stilova, tvoračkih prizora. O tom naporu svoje generacije Borislav Mihajlović je kasnije (1958) dao pregnatno svedočanstvo:

»Ne govorim o literarnim kvalitetima dela mladih pisaca, čak ni o tome šta je značio tretman, npr. »Gvozdenove smrti« za život naše književnosti o revoluciji, ili Isakovića Velika deca za krupan humanizam malih tema, šta je značila iznenadna pojava tako rano zrelog, analitičkog i neustručljivog Miodraga Pavlovića, aforistična, matematička formula poezije Vaska Pope, tih orkestrirani rafinman Steve Raičkovića, ili spontani snažni erotizam Branka V. Radičevića, govorim o poslu zaokreta koji je jedna generacija obavila zajedno, snagom svojih bivših slabosti, jednim samoubistvom koje je bilo novo rođenje«.

Iznenadna pojava u srpskoj poeziji »dvadesetvogođišnjeg studenta medicine, Miodraga Pavlovića«, dobija u toj perspektivi (i svetlu koje se otuda pruža) značenja i dimenzije *nacionalno-istorijskog reda*. U domaćim književnim navikama, uvek više naklonjenim »pevanju« nego mišljenju, više atmosferama sete i nežnosti no racionalnih poruka i trezne oštrovilnosti, ima nešto bitno da se menja:

*Dosta je sitnog šljunka na opštoj stazi
odrećemo se koraka koji po navici gazi
dosta je plitkih poljubaca recimo ženi
dosta je cvrkuta u kestenu nad pivom što se peni.*

*Budimo iskreni kao oblak koji nosi led
bolje iskrena žuč no sračunat bezbojni med
pevajmo ne znajući da li će odjeka biti
krikimo ne znajući da li krik treba biti.*

Kritičar snažno, odsečno, ubeđeno stavlja do znanja da je reč o pesniku koji otvara *nov prizor* pevanja i novo shvatanje pesnikovog poslanja; nediferencirane senzibilnosti, pameti uokvirene konvencijom, ljudi *horizontalnih psihologija tu nemaju šta da traže!* Poezija »dalekih asocijacija, eliptične figure, racionalna, cerebralna i paralogička u isti mah, bez lirizma u njegovom uobičajenom klasičnom smislu, i prevažhodno intelektualna i misaona«, takva poezija, dakle, zahteva stvaranje i negu *nove osećljivosti* za poeziju i, sasvim razumljivo, *novih načela njenog vrednovanja*. Ako nam pesnik odrešito kaže:

*Ne žurite se sa smrću
niko na nikog ne liči
sinovi misle na igračke*

*I ne opraštajte se pri odlasku
to je smešno
i pogrdno*

(Rekvijem)

onda je, u najmanju ruku, neadekvatno meriti takvu poruku merilima konvencionalnog humanizma »posesivne vrste«, koji u jezgri ima ideju o plodnom jedinstvu generacija, o zahvalnosti koju sinovi duguju očevima, a vreme sadašnje vremenu prošlom; jedna svest koja *vidi svet*, ne želeći slike raja od opijumskih iluzija, objavljuje potrebu za nemilosnim preispitivanjem i čoveka i sveta. Mihajlović dobro i tačno uočava taj momenat u Pavlovićevoj poeziji, iako ga ne analizira u potrebnoj meri, niti razvija dubinske mogućnosti svoje teme. Hitnuvši u vreme svoje reči o samoniklom a zreлом pesniku, i na taj način osnaživši vlastite misli o »polifonij renesansi« u tom dobu (1950—1956), kritičar daje svoj »danak« vremenu, odužuje svoj dug. Pišući o kritici Zorana Mišića, Mihajlović je jednom rekao: »I nije kritika baš možda tako uzaludna kad može, eva, da mi pokaže misaoni i emotivni svet jednog čoveka i čitav jedan pogled na život, mada nije ni zbirka pesama, ni roman, ni ispovest«. Mihajlović je to zaista u najboljim momentima kritičke poletnosti znao i umeo.

Jedan naš mladi kritičar, Ljubiša Jeremić, pišući predgovor *Književnim razgovorima* Borislava Mihajlovića (SKZ, 1971), zapazio je jednu bitnu stvar: Mihajlović je bio »verovatno poslednji naš kritičar koji je mogao da računa na neko zajedništvo u shva-

tanju književnosti, na zajednički ukus«. Kasnije, kad su sukobi realizam-modernizam postali anahroni, kad su došla dela čije vrednosti nisu osporavali ni bivši modernisti ni bivši realisti, kritički duh Borislava Mihajlovića — nije imao hrane, diskretno se povukao iz književnog optičaja. Ali dok je govorio svoje: *ja mislim, ja sam ubeđen, duboko sam uveren*, ta lična zamena je značila mnogo više no danas, jer je donosila šarm i iznenađenje, jer je favorizovala senzibilitet, duhovnu dimenziju literature, duh ličnosti nasuprot bezličnosti, plodnu jeres sučeljenu neživosti dogme neplodnosti imitacije. U paraleli sa Mišićem, Mihajlovićeva kritika nije donela produbljene analize — to se danas jasno vidi i zna — i, u saglasnosti sa većinom naših kritičara, on nije svoje predanosti literaturi podizao do stepena teorijskih razrada (to pokazuje i ovo suđenje o prvoj knjizi Miodraga Pavlovića), ali svojim već poslovičnim smislom za izraz, za blesak duha koji osvetli predmet iz iznenada otkrivene perspektive, bio je rođen za *kritiku dana*, za onaj pokret (i vez) misli koja motri i kaže, obujima i sazima, pretvarajući raisejano i haotično u sredeno i pregledno. Zeniski senzibilna, skoro erotski podatna, raspevana i meka, ta kritika je »igrala« više na kartu šarma, iznenađenja, francuske dopadljivosti, nego na kartu studioznog, ozbiljnog i dubinskog »odronjavanja bregova«.

Pa ipak, danas, kad uzmete neke od Mihajlovićevih kritika iz njegovog »kritičkog leta« (kakva je i ova o Pavlovićevoj prvoj knjizi), vi ćete osetiti, ponovo, jednu lepu venu u književnost, inspirisano shvatanje kritike kao pozvanja, jednu ubeđenost koja kao da vidi svoje izvore u davnom opažanju Ljubomira Nedića: *da u misli, makoliko se daleko išto, nikad se ne može predaleko otići* i da je na kritičaru da svoju misao misli i kaže bez ograda i ograničenja.

On jeste »igrao« na kartu zajedništva u književnosti, zajedničkog ukusa, želeći da se dopadne publici, ali je imao čime, i umeo, da podigne horizont radoznalosti te publike; umeo je da posvećenom pokaže naličje a pretencioznom kratak život i sigurno potonuće. Mi smo u prošlosti, nesumnjivo, imali kritičara, većih zamaha, plodnije konstruktivne energije, smirenijeg i ponornijeg duhovnog života — Skerlić, Isidora Sekulić, Branko Lazarević, Slobodan Jovanović, kritičara raznovrsnijih interesovanja i umetnički svestranijih — Stanislav Vinaver — oštrijih idejnih uglova — Marko Ristić, Đorđe Jovanović — ali kritičara s toliko trepetljivosti, s toliko nerva, kulturne ironije, nečeg vitalistički penušavog, privlačnog, nikada zamornog — nismo imali.

U stvarima kulture valja imati pravičnosti, ne zbog pravičnosti no zbog kulture: jedna književna republika ne živi samo od filozofa, ni samo od mudraca, ni samo od onih koji grade na duge staze »i za buduća neka pokolenja«; ona živi i od onih koji znaju da se raduju uspehu svojih savremenika, koji znaju da vole srčano i živo, kad naznu rađanje novih vrednosti i znaju da razmaknu postojeće granice za život tih vrednosti. Mihajlović je to odista znao i ja ne knjiem danas, posle toliko godina, neprekinutu simpatiju za kulturnu bonomiju kojom je on dočekivao ljude od vrednosti. Vreme joj nije oduzelo čar ni vrednost.

vladimir kopicl

odbrana poezije*

(Miodrag Pavlović: »Poetika modernog«)

Kao uvodno određenje za pokušaj govora o Pavlovićevoj knjizi *Poetika modernog* može se istaknuti činjenica da Pavlović u svojoj nedavno objavljenoj knjizi kritički obrađuje i rasvetljava zaista one fenomene unutar i oko poetskog koji su se tokom poslednjih etapa razvoja poezije i discipline koje prate njen razvoj i rast, nametnuli kao neizbežne dominante (kao onog kompleksa pojava koje sačinjavaju najopterećenije stubove složene građevine poetskog, tako i onog kruga pitanja, problema i odnosa koji su najbliža *prirodna okolina* te građevine).

Naravno, ovako afirmativno izrečenoj tvrdnji mogle bi se staviti izvesne zamerke: neki od obrađenih fenomena (ili pitanja) imaju za sobom istoriju daleko obuhvatniju od razdoblja modernog (kao, na primer, pitanje vrednosti u književnosti, problem stvaranja, pitanje upotrebe govornog jezika u poeziji, pitanje retorike i manira u poeziji, itd.), i stoga bi se moglo sumnjati u pri-

dati im značaj, kao što izvesni tipovi poetika to danas i čine, no ne bi trebalo dopustiti da nas takve pomisli zavedu, budući da je izvesno da se i u tim slučajevima radi o konstituentama poetskog čina koje niukoliko nisu izgubile na aktuelnosti, čak i ako su njihov tretman i mesto u hijerarhiji za poeziju bitnih komponenti doživeli, ili upravo danas doživljavaju, izvesne modifikacije. Ako je, dakle, već prisutna tvrdnja da Pavlović analitički obrađuje neka od ključnih pitanja za poeziju danas, očigledno je da ona iziskuje pokušaj da se iz, ili unutar, pojedinačnih sadržaja li tema analitičkog procesa izvuku zajedničke karakteristike i obeležja, pa čak i ukoliko bi njihove osobenosti navodile misao na njihovu pripadnost onom tipu inicijalnih generalnih stavova i opredeljenja, koji bi se pre mogli pripisati opštem planu motivacije nego što bi se mogli smatrati sadržajnim i smisaonim izvodnicama dela: naime, iako se u *Poetici modernog* nalaze tekstovi koji su tematski veoma razgranati i raznorodni, i čiji su periodi nastanka nekada odvojeni vremenskim razmakom dužim od jedne decenije, ipak je moguće izdvojiti takve generalne linije koje se protežu kroz čitavo tkivo knjige. Jedan od momenata čije je prisustvo nesporno, a koji se javlja pri obradi gotovo svih problema unutar knjige, je jedan specifičan vid *odbrane poezije*, na sreću sasvim različit od one emfatične, jednoznačne i jednosmerne vrste sličnih pokušaja čije smo često bili žrtve li mi i poezija. Pavlović, naime, ima sluha i za demistifikaciju same poezije, pristaje na to da je ispituje i posmatra kao delatnost među delatnostima, pa i da je stavlja u pitanje, ali smatra neizbežnom nužnost odbrane poezije od preterano izražene opresije *disciplina u zamahu* poput psihološke, lingvističke, sociologije, itd., koje poeziji pokrivaju domene prastaranja ili »obavljaju lavovski deo posla u procesu desimbolicizacije« (»simboli se tumače, umesto da se stvaraju«). Ova dubinska komponenta Pavlovićeve knjige, koju u nedostatku boljeg izraza nazivam *odbranom poezije*, biva prisutna i pri analizi problema subjekta u poeziji, u raspravljanju o vrednostima i vrednovanju u poeziji, ispitivanju odnosa poezije i poetike, kao i u ogledu o interpretaciji pesničkog teksta. Sada, naravno, ne možemo ulaziti u raspravu o pojedinačnim oblicima manifestovanja ove komponente, ali je nužno izneti tvrdnju da je ova *odbrana poezije*, koja bi se s jednog isključivog stanovišta mogla učiniti modernom, izvedena veoma argumentovano i da njeni pojedinačni pojavi oblici uvek bivaju rezultat prethodno veoma strogo i dosledno izvedenog analitičkog postupka, koji se ne kloni obuhvatne antičističke sheme li kojim su, po pravilu, obuhvaćene i sve pozitivne inherentne vrednosti fenomena od čijih se preteranih zamaha poezija uzima u zaštitu, kao i sva plodotvorna ukrštanja poezije s njima.

Tako se, dakle, na brojnim stranicama ove knjige, kao jedna tajna i nenajavljena tema, razotkriva čisto i specifično shvatanje o potrebi stalnog izražavanja svesti o nužnosti očuvanja ili ponovnog doseganja prvobitnog i neokrnjenog identiteta poezije. Kako to Pavlović precizno i tačno iskazuje, poezija je u modernom dobu u kontaktu sa drugim oblastima nauke li stvaralaštva (film, istorija, proza, psihologija, novinarstvo) izgubila mnoga od onih svojih područja i segmenata koji su je činili univerzalnom i sveobuhvatnom i svela se na »poeziju po sebi«, na »poeziju kao takvu«: sigurno da su se na mestu izgubljenih celina razvili novi nadomesci, da su znanja o poeziji sve bogatija i specijalnija, a metode ispitivanja čak proverenije li sigurnije, no ovi spolja pri-dodati faktori donekle zaista između i zaklanjaju istinsko telo poezije.

Verovatno da bi s Pavlovićevim osećanjem poezije kao entiteta koji »ne može da živi samo od svoje sopstvene, unutrašnje dijalektike« li koji ne bi trebalo da bude »suviše doslovan silazak u svet predmeta, u jezik običnog opštenja o problemima o kojima se možemo obavestiti iz novina«, polemički dijalog mogli uspostaviti zastupnici brojnih, već etabliranih, pesničkih doktrina koje svoju pojavu li egzistenciju duguju upravo dezintegraciji klasičnog celovitog bića poezije, kao i oni teoretičari li praktičari ove veštine koji budućnost pesništva vide u njegovom prožimanju sa drugim medijima li stvaralačkim tehnikama. Zato se čini uputnom napomena da Pavlović, zalažući se za obnovu ugroženog identiteta poezije, za njenu univerzalnu »relevantnost«, razgraničavajući domene poezije same, discipline koje je prate i norme koje joj se priključuju li nameću, ipak ne iznosi nikakvu arbitramu, potpunu li apsolutno određenu li zatvorenu doktrinu o identitetu poezije, njenim pojavnim oblicima, pa ni o nekoj jednoj li jedinoj liniji žudećeg daljeg razvoja ove »visoke veštine«.

Svakako, radi se o autoru za koga je izvesno da je već sam u svojoj stvaralačkoj avanturi izgradio jedan osoben li dovrh-njen model poezije, koji obuhvata li uključuje mnoge *zdrave* komponente, kako tradicionalnih tako i modernih poetskih li poetičkih vrednosti, li koji je u svojim teorijskim li kritičkim radovima već dao izvesne jasne naznake za određenje ključnih dominantnih fenomena poetskog, ali upravo zbog toga ovakav Pavlovićev postupak, u kome se polje poetskog delovanja obrađuje li određuje, ali ne omeđuje li ne pokriva, predstavlja samo još jedan dodatni kvalitet *Poetike modernog*. Govoreći o temi modernosti u poeziji danas, o raznorodnosti poezije, itd., Pavlović nedvosmisleno ukazuje na to da definitivnih rešenja li apsolutnih modela u poeziji li za poeziju nema li ne može biti, a diskutujući budući status li opstanak poezije iskazuje svoj pesnički *credo*, prema kome je velika šansa poezije u njenom prekonstituisanju u jednu specijalnu ontologiju sa specifično poetskim metodama uvida u oblast bića.

* *Poetika modernog*, Grafos, Beograd, 1978.